

Covid19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja kansantalouteen

Poimintoja asiantuntijaraportin aihealueista

Syksy 2020

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Mieliala ja epidemiaan liittyvät huolet

- Väestön psyykkinen kuormittuneisuus ei ole lisääntynyt, mutta tulevaisuutta koskeva toiveikkuus on heikentynyt.
- HUS:ssa tehdyn tutkimuksen mukaan epidemiatilanne on aiheuttanut psyykkistä kuormitusta henkilöstölle.
- Yhteydenotot valtakunnalliseen kriisipuhelimeen ovat lisääntyneet, ja soittajilla on ilmennyt aikaisempaa enemmän vakavaa psyykkistä oireilua.
- Erikoissairaanhoidossa toimintaa siirrettiin etäpalveluin toteutettaviksi. Etäpalvelut eivät ole olleet kaikille riittäviä.

Arkielämä ja elintavat, 1

- Vaikutukset arkielämään ja elintapoihin näyttävät olleen voimakkaimmillaan keväällä, jolloin epidemian ensimmäisen aallon rajoitustoimet olivat voimassa.
- Epidemialla ja sen rajaamistoimilla on ollut monenlaisia, osittain vastakkaisiakin vaikutuksia elintapoihin. Osa väestöstä on kohentanut elintapojaan, mikä näkyy esim. vapaa-ajan liikunnan ja kasvisten kulutuksen lisäämisenä. Toisaalta monet ovat vähentäneet vapaa-ajan liikuntaa.
- Koronaepidemian takia erityisesti sosiaalinen kanssakäyminen on vähentynyt ja moni tuntee yksinäisyyden lisääntyneen.

Arkielämä ja elintavat, 2

- Lähes joka viides työikäinen kokee univaikeuksia ja painajaisunia. Sähköinen asiointi ja etätyö ovat lisääntyneet.
- Väestöryhmittäin tarkasteltuna havaitut muutokset ovat pääosin odotetun kaltaisia:
 - Etätyö on lisääntynyt etenkin korkeammin koulutetuilla.
 - Sähköinen asiointi on lisääntynyt nuoremmissa ikäluokassa.
 - Painajaisunet ja univaikeudet ovat lisääntyneet erityisesti naisilla.

Päihteiden käyttö ja tupakointi

- Alkoholin kokonaiskulutus väheni kevään ja kesän aikana, mutta siitä huolimatta monilla alkoholinkulutus lisääntyi.
- Nikotiinikorvaushoitotuotteiden myynnin kasvu kertoo lisääntyneistä yrityksistä lopettaa tupakointi.
- Amfetamiinin käyttö lisääntyi, ja huumausaineiden löydösmäärien lisääntyminen vainajissa kertoo siitä, että huumeita käyttävien henkilöiden joukossa on tapahtunut enemmän kuolemia kuin epidemiaa edeltävänä aikana.

Lomautukset, työttömyys ja koettu toimeentulo

- Kansantalouden äkkijarrutus on näkynyt monin tavoin ihmisten arkielämässä taloudellisina ongelmina ja huolina niin oman kuin läheisten toimeentulon riittävydestä.
- Koronaepidemian aikana lomautukset ja työttömyys ovat yleistyneet, mikä on heikentänyt monen taloudellista tilannetta ja muuttuva epidemiatilanne on luonut epävarmuutta jatkosta.

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi

- Osalla lapsista, nuorista ja perheistä ongelmat ovat kasvaneet koronaepidemian aikana. Palvelujärjestelmän alasajo jätti myös jo tuen ja hoidon piirissä olleita selviytymään ilman riittävää apua. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa palvelutarpeen on arvioitu kasvaneen.
- Osalle poikkeusolot ovat merkinneet perheen lisääntyttä yhteistä aikaa ja kiireen vähenemistä arjessa, mutta monille henkisen kuormituksen ja ristiriitojen lisääntymistä. Pienten lasten perheissä työn ja perheen yhteensovittamisen pulmat ovat lisääntyneet.
- Lomautukset ja työttömyyden kasvu ovat lisänneet taloudellista epävarmuutta, ja huoli omasta ja läheisten terveydestä on rasittanut niin vanhempia kuin lapsiakin.

Sosiaalisesti vaikeassa tilanteessa olevien työikäisten hyvinvointi

- Koronaepidemiolla ja siihen liittyvillä rajoitustoimilla on ollut merkittäviä vaikutuksia niiden henkilöiden hyvinvointiin ja toimeentuloon, jotka ovat olleet jo ennen epidemiaa eri tavoin vaikeissa sosiaalisissa tilanteissa, esim. toimeentulotuen tarpeessa olevat henkilöt, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat ja asunnottomat.
- Kokoon tumisiin ja sosiaalisiin kontakteihin liittyvät rajoitustoimet ja henkilökohtaisen palvelun väheneminen ovat olleet kenties merkittävimpiä työikäisten henkilöiden tilannetta vaikeuttavia muutoksia.
- Palvelujen supistaminen ja toimintatapojen muuttuminen näkyi erityisesti sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla ei ollut mahdollisuuksia, kykyjä tai halua käyttää etäpalveluja tai joilla ei ollut omaisia tai läheisiä, jotka olisivat auttaneet esimerkiksi taloudellisen tuen hakemisessa.

Turvallisuus ja lähisuhdeväkivalta

- Väkivaltaa kokeville tarkoitettujen palvelujen kautta on saatu viitteitä siitä, että kontrolloiva väkivalta olisi lisääntynyt. Apua haettiin väkivaltatilanteisiin aikaisempaa selvästi enemmän chat-palveluista.
- Auttavien puhelinten ja turvakotipalveluiden käyttö väheni hieman kevään koronaepidemian aikana. Patoutunut avuntarve tuli esille kesällä.
- Vieraskielisten avun saannissa havaittiin erityisiä ongelmia. Oikean ja oikea-aikaisen tiedon saaminen koronaepidemiasta ja siihen liittyvistä rajoituksista oli puutteellista.
- Epidemian aiheuttama epävarmuus aktivoi vanhoja traumoja ja kriisituen tarve lisääntyi.
- Väkivaltaa kokeneiden tarve saada apua mielenterveysongelmiin tuli esille myös Nollalinjan auttavassa puhelimesta sekä muissa palveluissa.

Erikoissairaanhoido

- Keväällä epidemian alkuvaiheessa sairaanhoitopiirit varautuivat koronapotilaiden hoitoon, minkä vuoksi kiireetöntä toimintaa ajettiin voimakkaasti alas. Kesän ja alkusyksyn aikana sairaanhoitopiirien toiminta on palautunut varsin vaihtelevasti takaisin normaalitasolle.
- Epidemian aikana etävastaanottoa kehitettiin ja sen käyttöä lisättiin. Päivystyksessä eriytettiin infektiovastaanotot muusta toiminnasta.
- Palvelu- ja hoitovelkaa on syntynyt osalle erikoisaloista, erityisesti silmätaudeille, korva-, nenä- ja kurkkutaudeille sekä suun terveydenhuoltoon ja ortopediaan.
- Kaikki kertynyt palvelu- ja hoitotarve ei näy jonoissa, vaan jopa kiireellisempää tarvetta voi olla jonojen ulkopuolella. Näin etenkin potilailla, jotka eivät vielä edes ole tulleet palvelujärjestelmän piiriin. Hoitovelka on paljolti myös lähetteiden puuttumisista.

Perusterveydenhuollon palvelut

- Perusterveydenhuollon palvelujen kysyntä romahti keväällä. Palvelut ruuhkautuivat loppukesästä epidemiatilanteen helpottuessa, kun potilaat hakeutuivat taas vastaanotoille.
- Koronaepidemiasta on aiheutunut lisätyötä, mikä on pois normaaleista avoterveydenhuollon palveluista.
- Puhelumäärät ovat terveyskeskuksissa lähes kaksinkertaistuneet ja vastaamisen viiveet pidentyneet.
- Etäpalveluja ja digitaalisia työvälineitä ja ratkaisuja on otettu käyttöön nopeasti ja laajasti. Myös videovälitteiset vastaanotot ovat yleistyneet.

Päihde- ja mielenterveyspalvelut

- Päihdepalvelujen saavutettavuus ja psykososiaalinen tuki on heikentynyt toimintaan liittyvien tartuntavarotoimien ja etäyhteyksiin siirtymisen seurauksena.
- Vaikeimmissa elämäntilanteessa olevien, kuten asunnottomien tai ruoka-apua tarvitsevien, matalan kynnyksen palvelujen rajoitukset ovat näkyneet nopeasti ihmisten huonovointisuuden lisääntymisenä.
- Matalan kynnyksen palvelujen jatkuvuus on tärkeää varmistaa myös epidemiatilanteen vaikeutuessa.

Suun terveydenhuolto

- Kiireetöntä hoitoa ajettiin keväällä alas ja henkilöstöä siirrettiin koronatehtäviin.
- Käyntimäärissä havaittiin selvää laskua ja palvelujärjestelmällä on ollut vaikeuksia vastata väestön tarpeisiin.
- Hoitovelkaa on syntynyt ja suurin osa yhteensä 1,3 miljoonan käynnin hoitovelasta kohdentuu alueille, joilla epidemiatilanne on ollut pahin.
- Oikea-aikaisilla ja riittävillä varotoimenpiteillä hoidon turvallisuus ja työturvallisuus on saatu varmistettua koko epidemian ajan.
- Kesän alussa toimintaa alettiin lisätä ja syksyllä aerosolintuottorajoituksia lievennettiin, joka nopeutti työskentelyä. Lokakuussa käyntimäärät olivat kuitenkin edelleen 10 % tavanomaista alhaisempia.
- Hoitojonojen purkutoimista huolimatta hoitotakuurajat uhkaavat ylittyä loppuvuoden aikana useilla alueilla.

Työikäisten sosiaalipalvelut ja toimeentulotuki

- Koronaepidemian aikana sosiaalihuollon palvelujen järjestämisen tavat ovat monipuolistuneet.
- Apua tarvitsevien henkilöiden asemaa pyrittiin parantamaan kehittämällä palvelujärjestelmän asiakaslähtöisyyttä ja palvelujen saavutettavuutta.
- Yhteistyö viranomaisten, järjestöjen ja seurakuntien kesken vahvistui.
- Ensisijaisesti koronaepidemia hankaloitti vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevien työttömien, erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ja haavoittuvimpien väestöryhmien asemaa ja tilannetta, kun heille suunnattuja palveluja supistettiin, siirrettiin etäpalveluiksi tai keskeytettiin.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut, 1

- Neuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelujen saatavuutta heikennettiin ja määräaikaisia terveystarkastuksia vähennettiin samaan aikaan kun lasten ja perheiden tuen tarpeet kasvoivat.
- Neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa on reagoitu kasvaneeseen tuen tarpeeseen järjestämällä yksilölliseen tarpeeseen perustuvia tapaamisia aikaisempaa enemmän.
- Opiskeluterveydenhuollon suurimpana huolena esiin nousi opiskelijoiden mielenterveysongelmien, kuten mielialaoireiden, ahdistuksen ja keskittymisvaikeuksien, selvä lisääntyminen.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut, 2

- Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen ja lastensuojelun järjestämistä vaikeuttaneet rekrytointiongelmat, asiakkaiden peruuttamat ajat sekä se, että asiakkaat eivät ole hakeutuneet palveluihin kuten aiemmin.
- Epidemia vei yliopisto-opiskelijat etävastaanotoille ja nopeutti hoitoon pääsyä mielenterveysasioissa.
- Koronaepidemia on tuonut paljon uusia tehtäviä kouluterveydenhuollon työhön.

Vanhuspalvelut, 1

- Omaishoitajien jaksamiseen liittyy merkittävää huolta epidemiatilanteessa. Omaishoitajien hyvinvointi ja jaksaminen kunnissa tulisikin selvittää ja kuntien tulee kyetä järjestämään turvallisesti omaishoitajien lakisääteiset vapaat.
- Vanhuspalvelujen asiakkaiden palvelutarpeiden arvioinnissa on ollut viiveitä ja rajoituksia. Viidennes kunnista arvioi toukokuussa epidemian vaikuttaneen palvelutarpeen arviointeihin nykyisillä asiakkailla. Uusista asiakkaista jopa kolmanneksen arvioitiin kärsineen viiveestä.

Vanhuspalvelut, 2

- Iäkkäiden päivätoiminta sekä liikunta- ja harrastetoiminnot keskeytettiin laajasti keväällä. Liikkumismahdollisuuksien heikennyttä riskinä on, että toimintakyky heikkenee ja siten myös palvelutarve kasvaa. Ryhmätoimintojen alasajo vaikuttaa myös mielenterveyteen ja erityisesti iäkkäiden yksinäisyys lisääntyy.
- Osa kunnista ja kuntayhtymistä tarvitsee lisärahoitusta vanhuspalveluihin epidemiatilanteen vuoksi. Lisäksi taloustilanne on heikko joissakin vanhuspalvelujen toimintayksiköissä. Valvontaviranomaisen saattaa olla syytä seurata tilannetta myös tästä näkökulmasta jatkossa ja epidemian pitkittyessä.

Vammaispalvelut, 1

- Joissakin asumispalveluyksiköissä on ollut käytäntöjä, joilla on lainvastaisesti rajoitettu ihmisten elämää. Epidemian alkuvaiheessa esimerkiksi saatettiin estää terapeuttien, tulkkien tai avustajien käynnit asukkaan luona. Lisäksi kontrolloitiin asukkaiden liikkumista yksikössä ja sen ulkopuolella ilman lainsäädännöllisiä perusteita.
- Oikeus terveyden- ja sairaanhoitoon on huolestuttanut vammaisia ihmisiä ja heidän läheisiään korona-aikana. Erityisesti keskustelu niin sanotusta tehohoitokelpoisuudesta on saanut monet miettimään, onko vammaisuus este tehohoidon saamiselle.

Vammaispalvelut, 2

- Vammaisten henkilöiden päivä- ja työtoiminnan sulkeutuminen vähensi sosiaalisia kontakteja ja aiheutti jopa toimeentulon ongelmia, kun työosuusrahan maksaminen keskeytettiin. Yksinäisyys, epätietoisuus tilanteesta ja pelot ovat saattaneet aiheuttaa ahdistusta, masennusta ja jopa itsetuhoista toimintaa.
- Vammaisten henkilöiden palvelujen väheneminen on kuormittanut myös omaisia. Työelämässä oleville omaisille tilanteet ovat saattaneet merkitä pakollista poissaoloa työpaikalta ja samalla palkkatulon menettämistä, kun vastuu on siirtynyt omaiselle.
- Autismin kirjon ja kehitysvammaisten lasten ja nuorten vanhempia kuormitti keväällä ja osin myös syksyllä lasten etäkoulunkäynti ja harrastusten puute vapaa-ajalla.

Erikoissairaanhoidon toteutumaton palvelutuotanto

- Erikoissairaanhoidossa on vuoden 2020 aikana annettu hoitoa selvästi vähemmän kuin aiempina vuosina keskimäärin.
- Osa hoitoa tarvitsevista potilaista on jäänyt ilman heille suunniteltua hoitoa ja he joutuvat jonottamaan hoitoa pidempään kuin olisi tarkoituksenmukaista.
- Väestössä uusia hoitoa vaativia henkilöitä ilmaantuu jatkuvasti, ja koska hoitomäärät ovat normaalia alhaisemmalla tasolla, paisuvat hoitojonot selvästi.

Teknologiat ja digitaaliset palvelut

- Suositukset ja rajoitukset vaikuttivat keväällä palvelujen tarjontaan ja lisäsivät sähköistä asiointia.
- Etävastaanotot yleistyivät, varsinkin hengitystieoireissa etäyhteys palveluntarjoajaan muodostui ensisijaiseksi ja toimivaksi yhteydenoton kanavaksi koronaepidemian aikana.
- Etätyön järjestäminen suurelle työntekijämäärälle on edellyttänyt enemmän yhteyksiä ja uudenlaista viestintää sähköisten välineiden hyödyntämisestä.
- Koronaepidemia vauhditti tietojärjestelmien kehittämistä.
- Tiedolla johtamisen tueksi on kehitetty sähköisiä ratkaisuja.

Koronaepidemian ja rajoitustoimien vaikutukset kansantalouteen

- Vaikka Suomi on selvinnyt taloudellisessa mielessä suhteellisen hyvin moniin muihin Euroopan maihin verrattuna, kansantaloutta koskevat epävarmuudet eivät ole vähentyneet.
- Kansantuotteen muutos vuoden 2020 ensimmäisen ja toisen neljänneksen välillä oli noin 4,5 prosenttia. Yksityisen kulutuksen vaikutus tähän muutokseen oli noin 3,3 prosenttiyksikköä ja viennin suunnilleen saman verran. Myös tuonti pieneni selvästi, mikä kohensi kansantuotetta.
- Vaikutukset Suomen talouteen syntyivät suurelta osin palvelualoilla, varsinkin liikenteessä, sekä matkailu-, hotelli- ja ravintola-aloilla. Rajoitukset ovat osuneet myös kulttuurin, urheilun ja viihteen toimialoihin.